

A képszerű látásmód fejlesztése képsor-összeállítással

Korunkban a tudásanyag felhalmozódása és az egyre differenciáltabb szakosodás jellemző, s ez magával hozza a vizuális memóriakészség fejlesztésének szükségességét is.

Az utóbbi időben egyre többet foglalkozunk a vizuális nevelés kérdéseivel és a képszerű látásmód fejlesztésével. A vizuális kultúra iskolai keretek között való fejlesztése, az erre való törekvés azért rendkívül jelentős, mert „a tárgyaknak és jelenségeknek formákban, színekben, szerkezetekben való megragadása részben megalapozza, részben megkönnyíti a világ fogalmi megismerését.¹ Noha a látás kultúrájának fejlesztése a pedagógia általános feladata, hiszen „értelmünket, izlésünket egyaránt befolyásolja a jó látás, a differenciált vizualitás,² mégis a képszerű látásmód fejlesztését illetően különös feladat hárul a magyartanításra.

Képszerűség – filmszerűség

A tanulóknak a belső látás képességének kifejlesztését, s ennek gyakorlati megvalósítását nagyban elősegítette az 1963-ban hozott miniszteri rendelet, amely kimondta: a tantervi reform értelmében 1965-től a film tantárgy a középiskolákban. Az elmúlt évek során szerzett tapasztalatok igazolták, azt a feltevést, hogy a film, mint „audiovizuális nyelv” speciális művészi eszközeivel, valamint a filmélmények is, pozitívan befolyásolhatják a fogalmazástaniást.

Ami az általános iskolát illeti...

A gyermekeknek a film iránti vonzódása és a televízió sugallta képszerűség iránti fogékonysága már az általános iskolában is megfigyelhető. Amit Szemes Marianne a Nemzetközi Ifjúsági Filmbizottság 1966. évi berlini konferenciáján – mint annak leglényegesebb tanulságát – így fogalmazott meg: „A mai gyerekek filmkultúrája fejlettebb, igényesebb, több mint sok mai felnőtté!” – ez részben már az általános iskolás korú tanulókra is vonatkoztatható. S mivel a világos, tiszta fogalomalkotás nemcsak középiskolai követelmény, hasznos a látáskészség fejlesztésével már az általános iskolában ötödiktől kezdve foglalkozni. Amíg a középiskolai filmoktatás helyzetét nem lehet megkönnyíteni egy általános iskolai előképzéssel,³ célszerű fogalmazási részfeladatok keretében gyakoroltatni a gondolatok képi megformálását.

Az átélt események, élmények, az én-fogalmazások jelentősége közismert a fogalmazástaniás szempontjából. Ha nehezen megoldható egy irodalmi alkotás képszerű megfogalmazása (hiszen mindig az adott osztály értelmi szintjéhez igazítjuk a követelményszintet), akkor egy átélt eseményt (örsi kirándulás, ünnepély stb.) is feldolgozhatunk kezdetben rövid, tehát egyszerű képsorban.

Első feladat a képsor fogalmának tisztázása.

Mivel a tanulók túlnyomó többsége rendelkezik tv-vel, vagy ha nincs is saját készülékük, minden tanulónak lehetősége van tv-t nézni (legtöbb iskolában rend-

szerez, órarendi tv-s órák vannak beiktatva), tehát a képsor fogalmának tisztázása adva van. Fontos felhívni a tanulók figyelmét a következőkre:

1. a képsornak egységes egésznek kell lennie,
2. logikai összefüggés van az egyes képek között,
3. egy-egy képen belül: színhely-szereplő-cselekmény egysége-sorrendje.

Az írásbeli munkát szóbeli előkészítés előzheti meg, s ilyenkor a tanulók helytelen megnyilvánulásai azonnal lehetőséget adnak a tanárnak a korrigálásra.

Mivel az általános iskolában nem tanítunk filmesztétikát, a középiskolai filmoktatásra való előkészítés egyik leglényegesebb feladatát abban látom, hogy a tanulókat megismertessük a filmstílus fő funkcióival, felkeltsük a tanulók látásigényét, s a belső látás képességének fejlesztésével hozzájáruljunk így is az irodalom jobb megértéséhez.⁴

(Megjegyzendő, hogy a látás-készség fejlesztésénél is rendkívül fontos a fokozatosság elvének betartása. Különösen ötödikben van szükség nagy türelemre, hiszen itt a tanulók különben is nehezen bírkóznak meg az átmeneti nehézségekkel. Tehát ne a gyöngébb fogalmazók kapjanak ledorongolást, hanem az ügyes fogalmazványok készítői dicséretet. S az ötös megadása mellett analizáljuk is a jó dolgozatot, emeljük ki pozitív jegyeit. Ez nem öncélú időtöltés, hiszen ezáltal segítjük a gyöngébb fogalmazók szemét is ráirányítani a valóság meglátására.)

Ötödikben egy őrsi összejövétel képsorának szóbeli megszerkesztése után került sor A róka és a kacsák c. állatmese képsorának írásbeli megfogalmazására.

(K. Mária 5. o.)

A róka és a kacsák
(Képsor összeállítás)

1. Szép a táj, a fák lombosak.
Az úton róka halad a parthoz.
Megáll, körülnéz, s hosszú nyelvvel nyalja a száját.
2. A sima víztükörré kacsák úsznak, fodrozzák a vizet.
3. A róka a parton gondolkodik: mint foghatna meg egyet.
Beszól a kacsákhoz: Gyertek ki! Mondok valamit.
De okos jöjjön ám!
4. A kacsák tanakodnak. Szárnyukkal csapkodják a vizet.
5. Mind elindulnak a part felé.
6. A róka a parton elkapja az egyik kacsá nyakát...
7. A többi kacsá riadtan visszafordul a tó közepe felé.

Mivel a tanulóiban megvan az alkotó jellegű közreműködés vágya, az új iránti lelkesedés hatja őket, ezért külön is értékes, ha kevés szóval is tudnak sokat mondani.

(M. Balázs 7. o.)

Lúdas Matyi
(Képsor részlet)

2. A vásár területén parasztemberek kínálják portékájukat.
2. Egy 18 év körüli fiú lovakat árul.
Matyi melléje lép. Beszélgetnek.
3. A dombokon húzódó kanyargós úton Matyi és a fiú lovagol.
4. A kastély felől porzik az út. Tíz lándzsás kíséretében négylovas hintó közeledik.
5. Az út kanyarulatánál a síheder utánuk rúgta és azt kiáltja: Én vagyok Lúdas Matyi.
6. A tíz lándzsás üldözőbe veszi a síhedert.
7. Döbrögi egyedül ül a hintóban.
Matyi a hintó mellett terem, s egy husángot ütésre emel.
8. Fújató lovakon visszatér a tíz lándzsás.
Döbrögi a hintóban ájultan fekszik. Ruhája lefeslett a sok veréstől.
9. A kísérők tanakodva megállnak fölötte...

Ha évről évre módszeresen foglalkozunk a belső látás képességének fejlesztésével, elérhetjük – a tanulók egy részénél feltétlenül –, hogy ne csak az önmaguk által is átélt élményszerűséget tudják képileg megfogalmazni, hanem a tanult irodalmi szemelvényeket is, a tartalom és forma egységében.

(F. Viktória 7. o.)

A szegény jobbágy
(Képsor)

1. *Kanyargós országutat* látunk. Sáros az út, pocsolják csillognak, ahogy rásüt a nap. Az út szélén nyárfák árvalkódnak.
2. *Egy parasztszekér* jön velünk szembe. (A kerék nyikorgása ide hallatszik.) A kocsi kerekei majd kihullanak, ahogy a göröngyös úton halad.
3. A *szekér* homokkal van megrakva. A zöttyenésnél oldalt leperereg a homok.
4. A *bakon* egy kopott ruhájú jobbágy ül. Kezében ostor, de inkább csak madzagnak néz ki, amely egy boton lóg. A *jobbágy* magába mélyed, borostás arcán gond ül. Fel-fepillant, s nógatja ökreit.
5. Az *ökrök* lassan mozognak. Soványak, hogy látszik minden bordájuk. A nógatásra is éppoly lassan mennek, mint azelőtt.
6. *Egy hintó* tűnik fel a kanyarban. Négy szürke paripa röpíti. Olyan robajjal jön, mintha az ég dörögne.
7. *Dölyfős úri kocsis* ül a bakon. Bajsza hegyesre van pödörve, arcán gúnyos vigyor ül.
8. A *hintó* a szekér mellé ér. Az *úri kocsis* kezében cifra ostor, amellyel végig is húz a két ökrön. Ezzel egyidőben lekiált a jobbágyinak: Földi! A kerékagy siratja a hájat!...
9. A *jobbágy* homloka ráncos. (Hej, bíz a háj árát nem korcsma nyelte el...!) Fenyegetőn felemeli madzagos ostorát. Hátranéz a hintó után. Csak a távolodó hintó moraja hallik.

Tantárgyi koncentráció

Különös öröm az, ha a tanulók nemcsak egy-egy irodalmi alkotás (amely önmagában is költői kép) képsorának a lebontására vállalkoznak, hanem más tantárgy témaköréből is. (Tantárgyi koncentráció.) A Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója alkalmából pályázatot hirdettem a forradalmi események képsorának összeállítására. A tanulók lelkesedéssel vállalkoztak a megoldásra, s az elbírálásnál úgy éreztem, nem volt hiábavaló a képszerű látásmód fejlesztése érdekében tett erőfeszitésem.

Helyszín, cselekmény

Hang

1. Lenin kilép az erkélyre.	Eltársak! Induljunk a burzsoázia megdöntésére!
2. A Szmolnij előtti tömeg visszhangozza szavait:	Vesszen a burzsoázia!
3. Elindul a felfegyverzett Vörös Gárda és daluktól visszhangzik Pétervár...	Fel, vörösök, proletárok!...
4. A Néva folyón, szemben a Téli Palotával a Balti flotta, élén az Auróra.	
5. A Téli Palotában idegesen tanácskozik az Ideiglenes Kormány.	Uraim! Veszélyben a kapitalizmus!
6. A Téli Palota kapuinál a díszőrségnél is felbomlik a rend.	
7. A tömeg már nem messze a Téli Palotától szedi harcrendbe sorait. Számuk a Szmolnijtól idáig vérszesen megnövekedett.	

8. Az Auróra cirkálón felhangzik a legénység ajkán:
(E téma más nézőpontból feldolgozva: részlet)
8. Fényes épület. Egy magas, gögös tekintetű katonatiszt feláll és az asztalra csap.
9. Puskás testőr rohan be:
10. Kintről ágyúdörgés.
Az aranyozott csillár megrepeg.
11. Az őrnagy az ablakhoz rohan.
12. A Néva kékes vizén egy fényező hajó pásztazza a palotát. Lövészek.
13. A tisztek parancsot osztogatnak:
14. Egy papi külsejű kövér ember bársonyos ruhájával törli veritékes homlokát.
A fotelbe rogy.
15. Lövészek kintről.
Vörös karszalagosok rontanak be.
(K. Miklós és Cs. Illés dolgozatából)
- Fel, vörösök, proletárok!
- Elfogadják uraim?!
Őrnagy úr! A palota előtt katonák gyülekeznek!
- Megindították a támadást.
A kapukhoz!
- Végem!...
- Megadni!...

Lehetnek az ilyenfajta fogalmazványokban apróbb melléfogások, tárgybeli pontatlanságok, mégis azzal, hogy a tanuló gondolatban reprodukálja az eseményeket és saját szemszögéből, az „egyéni látás” illúziójának a hatása alatt újratereket az egészet, betöltődik a filmművészet funkciója, amely Almási Miklós szavaival ebben teljeseedik ki: „Megragadni az embert az élet egyéni, privát látásmódjában, s innen felemelni a nagy társadalmi kérdések megértéséig.”³

IRODALOM

1. Szarka József: Vizuális nevelés — korszerű pedagógia. Tankönyvkiadó Bp. 1967., 11. old.
2. Dr. Radnai Béla: i. m. 24. o.
3. Bölcs István: A külhoni filmoktatás kis tükre. (Magyartanítás 1968/2.)
4. Vö. Dr. Tóth István: A filmesztétikai nevelés jelentősége az általános iskolában. (Módszertani Közlemények 1969/1.)
5. Almási Miklós: A hafástól a művészi élményig. (Filmvilág 1960/1.)

DR. KEMENES JÓZSEF
Győr, Tanítóképző Intézet

A közvetlen és önálló órák kapcsolata az 1-3. osztály óráin

(Az 1. o. közvetlen írás, a 3. o. önálló olvasás)

Szükséges erről a témáról írni, mert mindig több részben osztott osztállyal találkozunk. Ezért tanulmányomban bemutatom a két óra kapcsolatát és csatoltan mellékelem a gyakorlóiskola egyik kartársának jól sikerült vázlatát, melyet a megye nevelőinek gyakorlatban be is mutatott.